

Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

ruzicatolic.tg@gmail.com

UDK 811.163.42'373.23(497.6 Duvno)~1750/1758~

929.53:272-774(497.6 Duvno)~1750/1758

Pregledni članak

ANTROPONIMIJA U NAJSTARIJOJ DUVANJSKOJ MATIČNOJ KNJIZI (1750. – 1758.)

Sažetak

U radu se analizira antroponomastički leksik zabilježen na korpusu imena *Matične knjige krštenih* duvanjske župe. Pisana je hrvatskom ćirilicom. Riječ je o privatnoj matici u koju je svećenik glagoljaš, don Anton Ljubosović, upisivao krštenja koja je obavio na široku području duvanjske župe, a potom je te upise prepisivao u službenu maticu. Budući da je u međuvremenu ta službena matica izgorjela u požaru župne kuće u Seonici 1821., ova je, do danas sačuvana don Antonova matica, od neprocjenjive vrijednosti. To je najstarija sačuvana matica duvanjske župe, ali ujedno i najstarija na području današnje Mostarsko-duvanjske biskupije. Matica se sastoji od 41 stranice s 248 upisa krštenja. U *Knjizi* su zapisana osobna imena i prezimena krštenika koji su pristupili obredu u razdoblju od 1750. do 1758. godine. Budući da su imena preslika povijesti i jezika jednoga naroda i kulture, antroponimna građa koju nalazimo u starim matičnim knjigama od velike je važnosti za lingvistička, ali i za povijesna i kulturna istraživanja. Kod iščitane antroponimne građe vidljiv je utjecaj odredbe Tridentinskog sabora o nadijevanju svetačkih imena jer ona čine dominantnu sastavnicu osobno-imenskoga, ali i prezimenskoga fonda. Rad je podijeljen na dva dijela. Najprije se, kao najstariji sloj antroponimije, analiziraju osobna imena, i to prema načinu tvorbe, obliku i čestotnosti pojave pronađenih imena u *Knjizi*. Po istom je principu analiziran i prezimenski fond *Knjige*.

Ključne riječi: matične knjige krštenih, hrvatska ćirilica, najstarija sačuvana matica duvanjske župe, antroponimija

ANTROPONYMY IN THE OLDEST *PARISH REGISTER* IN DUVNO (1750 – 1758)

Abstract

The paper analyzes antroponymic lexis from the corpus of names from the *Parish register of the baptized* from the Duvno parish. It was written in Croatian Cyrillics. It is a private register in which a priest, a Glagolitic script user, Father Anton Ljubosović, entered baptisms done by him in Duvno parish and wider. This was later rewritten into the official register. Since that official register was lost in a fire of the parish house in Seonica in 1821, the private register of Father Anton that has been kept up till today is of special value. That is the oldest register of the Duvno parish. At the same time it is the oldest register in the area of Mostar-Duvno diocese. The register encompasses 41 pages with 248 baptism entries. In the *Register* we have personal names and family names of the children that were baptized in the time span from 1750 till 1758. Names are a mirror of the history and language of a nation and a culture. That is why antroponyms that can be found in old parish registers are of extreme importance for the linguistic, but also for the historical and cultural research. After we have read the antroponyms, we noticed the influence of the orders of the Council of Trent about giving names of the saints because the saints' names are the dominant element of the personal names corpus as well as the family name corpus. The paper is divided into two parts. First we analyze personal names as the oldest layer of antroponymy, according to the manner of formation, form and frequency in the *Register*. The family name corpus is analyzed in the same way.

Key-words: parish register of the baptized, Croatian Cyrillics, the oldest register in the Duvno parish, antroponymy

Uvod

„Matične su knjige vrelo od tisuća i tisuća upisa u kojima se zrcale životi naših predaka. Fascinantna su dokumentacija o čovjeku razapetu između života i smrti u uvijek iznova ponavljanim ciklusima života novih i novih naraštaja.“¹ Matične su knjige javni dokument kojim se dokazuje rođenje,

¹ Marko RIMAC – Ivan BOTICA, „Hrvatska cirilica u glagoljskim matičnim knjigama zapadno od Krke“, Tomislav GALOVIĆ (ur.), *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić, Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića*, Malinska – Rijeka – Zagreb, 2011., str. 1.

vjenčanje i smrt. Crkvene su vlasti u europskim zemljama dale prvi poticaj za vođenje matičnih knjiga, a nakon Tridentinskoga koncila (1545. – 1563.) donesena je odluka koja je obvezala cijelu Katoličku Crkvu na vođenje matica.

U nekim krajevima Europe matične su se knjige vodile i prije Tridentinskoga koncila. U prvoj polovici 14. st. u Francuskoj, u župi Givny, vodila se evidencija o plaćanju pristojbi za pokop. Kako su se upisali i oni koji nisu imali sredstva za plaćanje pokopa, ta se knjiga ipak može smatrati pretečom matičnih knjiga. A najstarija sačuvana knjiga krštenih u Francuskoj potječe iz 1451., a nalazi se u Bretagni. Osim u Francuskoj i u Belgiji ima nekoliko matičnih knjiga iz vremena prije Tridentinskoga koncila. U većini europskih država najstarije sačuvane matične knjige potječu iz 16. st.²

U Hrvatskoj je, iako u prijepisu, sačuvana najstarija matična knjiga krštenih u Umagu iz 1483., odmah poslije Španjolske i Francuske. I da je spomenuta knjiga sačuvana od početka vođenja, od 1400., bila bi najstarija na svijetu.³ Zatim slijedi matica krštenih na Hvaru iz 1516., a iz 16. su stoljeća i matice u dalmatinskom priobalju i na otocima: Pupnat (Korčula), Pazin, Labin, Mandalina (Šibenik), Zadar, Rijeka, Pučišta (Brač), Trogir, Split, Dubrovnik te matice pisane glagoljicom iz Neviđana (Pašman), Silbe i Oliba. U kontinentalnom dijelu Hrvatske matice su novijega datuma: Zagreb 1640., Osijek 1691., Varaždin 1707. godine. Te se matice koriste za različita istraživanja: filološka, povijesna, medicinska i sl.⁴

U Bosni i Hercegovini matice su gotovo neistražene i daleko od očiju javnosti. A činjenica je da baš one nerijetko pružaju neponovljive podatke o životu neke zajednice – župe ili pojedinog sela, kao i o životu „malog“ čovjeka kojega povijesni prikazi redovito zaobilaze u široku luku. Da matične knjige sadrže podatke iznimne vrijednosti, stručnjaci u Europi davno su otkrili. U odnosu na ostalu Europu, pa i Hrvatsku, matične su knjige u Bosni i Hercegovini relativno mlađe. Većina starih župa posjeduje matične knjige počevši od 18. stoljeća. Iznimke su samostalna župa Kraljeva Sutjeska i župa Vareš

² Usp. Ivo FICOVIĆ, „Zbirka matičnih knjiga Historijskog arhiva u Dubrovniku“, *Arhivski vjesnik*, Zagreb, god. XXV, 1982., str. 7. – 35.

³ Usp. Anto Ivić, *Pučanstvo duvanjske župe 1469. – 1800.*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2011., str. 177.

⁴ Usp. Vidi STIPETIĆ – Nenad VEKARIĆ, *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb – Dubrovnik, 2004., str. 28. – 31. Citirano prema: Robert JOLIĆ, „‘Pretpovijest’ tiskarstva u BiH: Rukopisna baština bosanskohercegovačkih franjevac“, *Hum*, Mostar, br. 2., 2007., str. 149.

koje posjeduju matice iz 1641., odnosno 1643. godine.⁵ No to ne znači da i druge župe nisu imale tako stare matice. One su vrlo često nestajale u požarima župnih kuća ili su uništene na drugi način.

Evo što Robert Jolić, jedan od rijetkih istraživača matičnih knjiga na području Bosne i Hercegovine, kaže o matičnim knjigama: „Znanstvena istraživanja matica započela su najprije u Francuskoj. Popularnost matica valja promatrati u općem ozračju francuske ‘nove historije’, nastale oko časopisa *Annales* i struju oko Analâ. Ta se struja sve više usmjeruje na istraživanje svakodnevnih životnih činjenica – namjesto do tada sveprisutne povijesti velikih događaja, likova, obrata. Pristupa se ‘rekonstrukciji obitelji’, uglavnom na razini pojedinih sela ili skupina sela (recimo, jedne župe) te se utvrđuje kretanje rođenja, vjenčanja, plodnosti, smrtnosti. Takva ‘mala’ historija, o malim sredinama, pojedincima, marginalnim događajima, još uvijek je iznimno zanimljiva i privlačna.“

Na žalost, hrvatskomu narodu u Bosni i Hercegovini povijesne okolnosti nisu išle u prilog kada je riječ o očuvanju ovih vrijednih izvora. Budući da su se župne kuće u tursko vrijeme gradile tek toliko da budu sklonište župnicima, požari nisu bili rijetkost pa su tako matične knjige stare župe Duvno izgorjele u požaru župne kuće u Seonici 1821. godine.⁶

Najstarije dosad poznate matične knjige u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji bile su one iz Roška Polja. U listopadu 1758. ta se nova župa odvojila od stare župe Duvno. Od tog razdoblja počinju se voditi samostalne matice. U franjevačkom samostanu u Fojnici pronađena je matična knjiga starija i od spomenutih roškopolskih matica. Riječ je o matici župe Duvno koja je vođena u razdoblju od 1750. do 1758. godine. Tako ta matična knjiga postaje najstarija sačuvana matica župe Duvno, ali i najstarija na području Mostarsko-duvanjske biskupije. No, i ta matica opet ima veze s Roškim Poljem: odatle je rodom svećenik koji ju je pisao – don Anton Ljubosović.⁷

Matica krštenih iz 1750. – 1758. sadrži 247 upisa krštenja i jedan upis kojemu je mjesto u knjizi misa. Riječ je o „privatnoj“ matici u koju je don Anton bilježio krštenja koja je obavio na široku području duvanjske župe, a potom

⁵ Usp. *isto*.

⁶ Usp. *isto*, str. 150.

⁷ Usp. Anto Ivić, „Pronađena najstarija matica u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji“, *Naša ognjišta*, Tomislavgrad, god. XXXIX., 2012., br. 12., str. 12

je ta krštenja upisivao u službenu matičnu knjigu duvanjske župe. Kako je u međuvremenu ta službena matica izgorjela u požaru župne kuće u Seonici, tako je ova don Antonova matica od neprocjenjive vrijednosti.

Matica je malog formata. Dimenzije knjižice su 19x14,4 cm, a sadrži 41 uvezanu stranicu na kojoj su upisivana krštenja u razdoblju od 1750. do 1758. godine.⁸ Naslov je na latinskome jeziku:

*Libellus Baptizatorum
Parochia Duvno*

Na prvoj stranici saznajemo podatke o autoru :

*Ovo Kršćenje poče pisat ja Dom Anton
Ljubosović iz Roška polja. Reko svetu
Misu u Rošku polju na dan svetoga
Bartula miseca agusta na 24. 1750.
I reko je kod cerkve svetoga Ive Kersti
telja miseca agusta gori rečenoga
a godine svete*

Upravo je ova latinična transliteracija, vjerojatno izvađena iz konteksta, dovela do zabune da je riječ o matičnim upisima roškopoljske, a ne duvanjske župe. Robert Jolić naglasio je pak da nije mogla biti riječ o roškopoljskoj matici jer je ta osnovana osam godina poslije.⁹

Prema vlastitoj potvrdi matičnu je knjigu pisao don Anton Ljubosović, svećenik iz Roška Polja. Riječ je o svjetovnom svećeniku, a to nam kazuje oslovljavanje s *dom*. U vrijeme turske vlasti župe su vodili redovnici franjevačkoga reda. U tom poslu pomagali su im svećenici glagoljaši. Čini se da je nadnevak 24. kolovoza 1750. bio dan don Antonove mlade mise u Rošku Polju. Na 22 lista matice upisao je ukupno 247 krštenja. Na posljednjoj stranici knjige nalazi se bilješka u drukčijem kontekstu od navedenih krštenja, a kojoj je mjesto u knjizi misa.

Izuzmemo li kratak dio latiničnoga teksta na naslovnoj i posljednjoj stranici *Matice krštenih* 1750. – 1758., cijela je matica pisana hrvatskim pismom – bosančicom.

⁸ Usp. A. Ivić, „Pučanstvo...“, str. 179.

⁹ Usp. Robert JOLIĆ - Marko JUKIĆ, *Župa Roško Polje*, Tomislavgrad, 2008., str. 16. Citirano prema: *isto*.

1. Razvoj antroponimijske formule

„Uklesano u kamenu, napisano rukom ili otisnuto strojem – imena su nepatvoreni svjedoci vremena u kojem nastaju. Oni su ogledalo materijalne i duhovne kulture svojih nadjevatelja kojima služe za orijentaciju u prostoru te komunikaciju s okolinom.“¹⁰ Imena su oduvijek bila predmetom promišljanja brojnim znanstvenicima: povjesničarima, geografima, lingvistima. Ime je prije svega jezični znak, no za onomastičare je bitna njegova kompleksnost zbog koje vrlo često proučavanje imena izlazi izvan lingvističkoga okvira. Bavljenje analizom imena znači baviti se njegovim izrazom i sadržajem pazeći pritom na jezični sadržaj koji ga oblikuje. Početci imena sežu u bespismenu prošlost. Tako hrvatska imena svjedoče o praslavenskoj imenskoj baštini, o prilagodbi zatečenih romanskih imena glasovnom i obličnom ustroju vlastitog jezika, a nadijevanjem novotvorenih imena dokazuju svu raskoš i bogatstvo hrvatskoga jezika.¹¹

Već smo spomenuli da su iskonski sustav slavenskih (narodnih) osobnih imena Hrvati baštinili iz praslavenske zajednice. Ona tako predstavljaju najstarije hrvatske spomenike, potvrđene već od 8. st.

Petar Šimunović navodi da Hrvati čuvaju četiri tipa imena:

- a) Odapelativna (samotvorna, monoleksemna) osobna imena. Postanjem su vjerojatno najstarija. Nastala su pod utjecajem magije i religije kao apotropeji. U Hrvata su vrlo rano potvrđena u likovima: Dub, Rab, Vuk, Vrh, Golub, Grlica, Loza i sl. Ta i takva imena bila su mijenjana i preinačavana sufiksacijom: Vukoja, Vukac, Lozan i sl.
- b) Složena imena kojima pripadaju i ona tvorena s prefiksom (Predrag) i negacijom: Nenad, Nemir, Nemanja.
- c) Izvedena imena nastajala su od dvoleksemnih, temeljnih imena apelativnog i imenskog postanja, uz pomoć različitih formanata. Dvoleksemna imena su u 9. st. vrlo česta: Budidrug, Boleslav, Budimir, Dobrovit, Domagoj, Gojslav, Mojmir, Radoslav, Svetoslav, Tomislav, Tolimir, Vladislav, Zvonimir... Potvrdu ovakvih imena obilno nalazimo kod povlaštenog društvenog staleža, vladara, kraljeva, knezova: Budimir, Višeslav,

¹⁰ Anđela FRANČIĆ, „Hrvatska imena“, Ante BIČANIĆ (ur.) *Povijest hrvatskoga jezika: srednji vijek*, sv. 1., Zagreb, 2009., str. 221.

¹¹ Usp. *isto*, str. 222.

Ljudevit, Mislav, Trpimir, Domagoj, Zdeslav, Branimir, Mutimir, Tomislav, Krešimir, Miroslav, Držislav, Svetislav, Častimir, Zvonimir.

- d) Hipokoristična imena poput onih na -a ili -e: Bože, Rade, Grube, Dobre i sl.¹²

Dakle, „Hrvati su iz prapostojbine donijeli sustav osobnih imena temeljen na značenjski prozirnim riječima slavenskoga podrijetla. S obzirom na tvorbenu strukturu ta se imena dijele na: složenice (tip *Dragoslav*), izvedenice (tip *Dragoš*, *Vukoj*), jednočlana, nesložena i neizvedena imena (antroponimni apelativ tipa *Golub*).

Važno je istaknuti kako je pri nadijevanju imena bila vrlo bitna semantika, posebno kod naših davnih predaka koji su vjerovali u naravnu vezu označnika (ime) i označenika (osoba). *Nomen est omen!* Tako je svako ime u početku bilo motivirano različitim semantičkim markerima (Prskalo, Prodan, Vuk i sl.). Mnogo je imena bilo motivirano životinjama (grč. Pan nosi obilježje ovna, Jupiter ima oblik vola; toponimi Bjelolasica, Risnjak, Medvednica...), biljkama (Javor, Jasmin, Ljiljan, Dunja, Višnja, Jagoda...), prirodnim pojavama (Žarko, Danica, Iskra, Zorana...), anatomijom ljudskoga tijela (Glavan, Rudan, Runje, Gubec, Zuban...), etnonimima (Grk, Ugrin, Ilir, Hrvojka...)..¹³

Događaj koji je promijenio i usmjerio hrvatsku antroponimiju svakako je Tridentinski sabor (1545. – 1563.). Na zasjedanju održanu 11. studenoga 1563. godine taj je Sabor obvezao župnike na vođenje matičnih knjiga krštenih i vjenčanih. Pedesetak godina poslije Rimskim je obrednikom propisano i vođenje matičnih knjiga umrlih te knjiga stanje duša. Za onomastičara u matičnim su knjigama najzanimljiviji imenski podatci – antroponimijski (osobna imena, prezimena, nadimci) i toponimijski (imena naselja). Iz te sveze imena mogu se iščitati mnogi zanimljivi i bitni uzročno-posljedični odnosi poput nasljeđivanja imena od roditelja, ovisnost izbora imena o nadnevku rođenja ili krštenja, „obilježavanje“ nezakonite djece i sl. Obvezatnim vođenjem matičnih knjiga dotadašnji pridjevci dobivaju službeno-pravni status, preraštaju u prezimena. Osim odredbe o obvezatnu vođenju matičnih knjiga za

¹² Usp. Petar ŠIMUNOVIĆ, *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*, Zagreb, 2009., str.143. – 144.

¹³ Usp. *isto*, str. 144.

proučavanje antroponimijskoga sustava vrlo je bitna i odluka Tridentinskoga sabora o nadijevanju kršćanskih svetačkih imena pri krštenju.¹⁴

Sustav slavenskih imena nakon primanja kršćanstva obogaćen je svetačkim imenima koja su pritom bila svedena na temeljnu onomastičnu funkciju: točnu identifikaciju i diferencijaciju imenovane osobe. Ta su imena uglavnom preuzeta iz hebrejskoga, grčkoga i latinskoga jezika, a onda su se glasovno i oblično prilagodila hrvatskomu jezičnom sustavu.¹⁵ Zanimljivo je i to, a navodi P. Šimunović, kako je u 17. st. gotovo polovica stanovništva dubrovačke okolice i više od 60 % ženskoga pučanstva nosilo samo pet različitih imena! U 18. st. sav kršćanski imenski repertoar bio je sveden na četrdesetak muških i dvadesetak ženskih imena. Ubrzo nakon toga započinje hipokoristička tvorba kršćanskih imena pa se krajem 18. st. u Hrvata ponovno rabe narodna imena kao prijevodi svetačkih imena, s naslanjanjem na potisnuta narodna imena: Desidarius > Željko, Wolfgang > Vuk, Domenica > Nedjeljka/Neda, Aurora > Zora, Emerik > Mirko i sl.¹⁶

1.1. Osobno ime

Osobno ime čovjekov je znak; s njim smo združeni. Vrlo često pomislimo kako je neko ime lijepo, kako odgovara osobi koja ga nosi. Neka nam se ime na sviđaju upravo zato jer nam se sviđaju osobe koje ga nose. Prema imenima zauzimamo subjektivan, emocionalan stav, ona podliježu modi i pomodarstvu, imaju svoj život, prošlost, značenje. Neka su imena česta, neka rijetka, neka nestaju, javljaju se nova. Kroz njih se prelama slika vremena. Starija su od prezimena koja se u Hrvata javljaju vrlo rano, već od 12. st.

U don Antonovoj *Matičnoj knjizi* krštenih nalazimo 43 muška i 35 ženskih imena:

muška imena	ženska imena
Andrija	Andrijana
Anto, Ante, Anton, Antona	Anđelija (Jandelija)
Blaž	Ana, Anica
Bože, Božo	Birgita
Dujam	Božica

¹⁴ Usp. A. FRANČIĆ, *n. dj.*, str. 390.

¹⁵ Usp. *isto*, str. 387.

¹⁶ Usp. P. ŠIMUNOVIĆ, *n. dj.*, str. 147. – 148.

Filip	Cvita
Frano, Frane	Doma, Dominika
Gašpar	Ivana, Ivanica
Garga, Gargo	Jela, Jele, Jelina
Ilija	Jakovica
Ivan, Ivo	Joza
Jakov	Kata, Kate
Jerko	Klara
Jozip, Jozo	Luce, Lucija
Jure, Juras	Manda, Mande
Križan	Mara
Lovro	Marta
Luka	Matija
Marijan	Petruša
Marko	Pava
Martin	Ružica
Mate, Matij, Matija, Matko	Šime, Šimica
Mijo	Tomica
Nikola	Oršula
Pavao	Vida
Petar	
Stipan	
Šimun	
Tadija	
Toma	
Vid	

Pojavnost muških imena je sljedeća: Mate, Matij, Matija, Matko (55), Ivan, Ivo (46), Petar (35), Marko (30), Jure, Juras (24), Mijo (21), Toma (20), Stipan (19), Andrija (18), Jakov (16), Anto, Ante, Anton, Antona (14), Nikola (13), Ilija (12), Josip, Jozo (12), Luka (12), Bože, Božo (11), Križan (11), Martin (11), Lovro (10), Šimun (10), Frano, Frane (8), Marijan (7), Dujam (6), Filip (5), Jerko (4), Gašpar (3), Pavao (3), Vid (3), Blaž (2), Garga, Gargo (2), Tadija (2).

U 18. stoljeću u matici župe Duvno najčešće muško osobno ime bilo je Mate, potom Matija, slijedi Ivan te njegova pokraćenica Ivo, potom Petar, Marko, Jure...

Pojavnost ženskih imena je sljedeća: Kata, Kate (47), Matija (38), Jela, Jele, Jelina (35), Luce, Lucija (34), Manda, Mande (33), Ana, Anica (25), Ivana, Ivanica (24), Ružica (23), Mara (18), Marta (15), Anđelija, Jandželija (14), Jakovica

(10), Doma, Dominika (9), Andrijana (8), Joza (8), Klara (7), Cvita (6), Božica (5), Petruša (5), Tomica (5), Oršula (5), Šime, Šimica (4), Vida (3), Pava (1). Kad je, dakle, riječ o ženskim imenima, svojom pojavnošću prednjači ime Kata, potom Matija, Jele, Lucija, Manda... Imena Ana i Ivana javljaju se i u svojim deminutivnim inačicama Anica i Ivanica.

Već smo naglasili kako prevrat u imenskom repertoaru nastaje nakon odluke Tridentskoga sabora da se djeci na krštenju daju isključivo katolička imena. Ta odluka, možemo reći, dosljedno se provodila i na područjima koja u svojoj matici navodi i don Anton Ljubosović. Iščitavajući korpus osobnih i muških i ženskih imena u don Antonovoj matici, već se i na prvi pogled može razaznati da se on uvelike naslanja na kršćanska svetačka imena, ali i na narodna hrvatska imena. Vidljivo je da su u taj fond ušla i imena apostola (Petar, Ivan, Andrija) te kršćanskih mučenika i svetaca iz prvih stoljeća kršćanstva (Stipan, Martin, Marta). Neka od tih imena dolaze i romanskim putem (poput imena Lucija). Iako pripadaju svetačkim imenima, ona su se toliko udomaćila u hrvatskoj antroponimiji da ih smatramo narodnim imenima: Ivan, Ilija, Matija, Lucija ...

Velik broj imena svoj postanak u tvorbenom smislu vezuju uz imena biljaka (Ljiljana, Ivanka, Ružica i sl.). Riječ je o skupini emotiva ili jedinica emotivna izražavanja čije se značenje vezuje uz biljke ili njihove dijelove, a nazivamo ih fitoemotivi.¹⁷ U slučaju don Antonove matice nailazimo na dva primjera takvih narodnih imena, a to su Ružica i Cvita.

Mocijskim tipom tvorbe povezana su imena: Bože/Božica, Ivan/Ivana, Luka/Lucija, Martin/Marta, Matij/Matija, Vid/Vida. Ako su uzme u obzir ova pojava, kao i pojava hipokorističnih varijanti pojedinih imena, raznolikost se u imenima vidno smanjuje. P. Šimunović navodi da osobna imena tvore mnogobrojne hipokoristike pa je tako npr. od osobnog imena Petar u hrvatskome jeziku zabilježeno nekoliko stotina hipokoristika i drugih inačica deminutivnoga i augmentativnoga značenja.¹⁸ Slučaj je to i s Ljubosovićevom maticom krštenih gdje su gotovo sva imena hipokorističkoga karaktera: Anto,

¹⁷ Fitoemotivi su leksemi s nazivom biljaka koje imaju dodatno emocionalno značenje: vidi u tekstu Nede PINTARIĆ, „Fitoemotivi u tekstu i diskurzu“, Marin ANDRIJAŠEVIĆ (ur.), *Tekst i diskurs*, Zagreb, 1997., str. 313. – 324.

¹⁸ Usp. P. ŠIMUNOVIĆ, *n. dj.*, str. 170.

Ante, Božo, Bože, Frano, Frane, Ivo, Jele, Jela, Joza, Kata, Kate, Luce, Jure, Tome, Mare itd.

1.2. Prezimena

Kada govorimo o prezimenima, najčešće ne razmišljamo o njihovu sadržaju. Ona nas prate od kolijevke do groba, a i na nadgrobnoj ploči svjedoče o vezi s našim predcima. Osobno se ime može mijenjati, nadimke često mijenjamo i zaboravimo, no prezime ostaje – stalnost mu je prva značajka. Druga im je značajka da su nasljedna. Ona čuvaju naše korijene, naše rodoslovno stablo, krvnu vezu, a vrlo često svojim likom odaju i nacionalnu pripadnost. Prezimena su nepromjenjiva. To im je treća značajka. Prezimenima se potvrđujemo u društvu, a razvitak društva potaknuo je i razvitak prezimena. U samu početak bilo je dostatno samo osobno ime. Tako je u prvim hrvatskim ispravama. Prezimena se javljaju kasno, od 11. stoljeća. Prva su prezimena bila zapravo nadimci (Rak, Zlurad, Prodan, Grbeša) i imala su profilaktičku ulogu. Tijekom vremena i usložnjavanjem društvenih odnosa javila se potreba za točnijom i preciznijom identifikacijom imenovane osobe. Tako se sustav imenovanja, do tada jednoimenski, proširuje novom antroponimijskom kategorijom – pridjevkom. On se vrlo često temelji na osobnom imenu, patronimu, matronimu pa i nadimku, a mogao se tvoriti i na nazivu zanimanja, etniku i sl. Pridjevak nije bio nasljedan. S vremenom se javila potreba za stalnim i nepromjenjivim sustavom imenovanja, a svemu je pridonijelo i sve složenije administrativno-političko, socijalno i ekonomsko društveno uređenje. Formiranje prezimena bio je dugotrajan i neravnomjeran proces. Govoreći o samim počecima prezimena, Anđela Frančić ističe kako razvojni put europskih prezimena počinje u urbanim sredinama sjeverne Italije odakle se prezimenski val širio na ostali dio europskog kontinenta – prva su prezimena u Njemačkoj registrirana u 12. st., u Sloveniji i Poljskoj u 13. st., u Mađarskoj i Češkoj u 14. st., u Danskoj u 15. st., u Švedskoj u 16. st..¹⁹ Neravnomjerna distribucija prezimenskoga fonda ogleda se i u društvenim slojevima, pri čemu su bili privilegirani već ionako povlašteni društveni slojevi, a tek stoljećima poslije prezimena postaju zakonom propisan obvezatan dodatak osobnu imenu svake

¹⁹ Usp. *isto*, str. 253.

osobe. Pišući o razvitku hrvatske antroponimijske formule, Petar Šimunović navodi četiri moguće vremenske odrednice nastanka hrvatskih prezimena:

- 1) 12. st. – doba kada se prezimena sporadično prepoznaju kao nasljedna
- 2) 13. i 14. st. – razdoblje zatvaranja Velikoga vijeća u dalmatinskim gradovima
- 3) 16. st. – uvođenje matičnih knjiga (krštenih, vjenčanih, umrlih) poslije Tridentinskoga sabora
- 4) 18. st. – pojava Jozefinskog patenta iz 1780.²⁰

Dakle, 12. i 18. stoljeće omeđuju razvojni put hrvatskih prezimena od njihove sporadičnosti do obvezatnosti. Prezimena prvo dobivaju osobe povlaštenoga položaja, građani su ih dobili prije seljaka, muškarci prije žena i sl.

Analizu prezimena u Ljubosovićevoj *Matičnoj knjizi krštenih* (1750. – 1758.) načinili smo *prema tvorbeno-motivacijskom modelu* prema kojem se prezimenska različitost obično svodi na četiri temeljne skupine:²¹

1. prezimena motivirana osobnim imenom
2. prezimena motivirana nadimcima
3. prezimena motivirana zanimanjima
4. prezimena motivirana etnicima i etnonimima.

S obzirom na tvorbenu strukturu prezimena su mogla nastati:

- a) bez tvorbenoga čina, tj. onimizacijom, odnosno transonimizacijom (asufiksna prezimena, uvjetno rečeno „neizvedena“)
- b) tvorbenim činom, tj. sufiksacijom (sufiksna prezimena, uvjetno rečeno „izvedena“ patronimskim sufiksima).

1.2.1. Asufiksna prezimena

1.2.1.1. prezime = osobno ime

Gašpar, Grnica, Laštro, Letica, Lerota, Marelja, Mriž, Perga, Radoš, Sliško, Stojanac, Tucak, Šapina, Škaro, Šliško, Šteko, Šuta, Tole, Tripalo, Varkač, Vučak, Vukadin, Zvirac

²⁰ Isto, str. 176.

²¹ Tvorbeno-motivacijska podjela prezimena u Ljubosovićevoj *Matici krštenih* (1750. – 1758.) načinjena je na temelju podjele koju predlaže Anđela Frančić, a koju smatramo reprezentativnom.

1.2.1.2. prezime = nadimak

Čavlina, Čutura, Bukva, Buljan, Burazer, Brskalo, Iskok, Prskalo, Stovrag

1.2.1.3. prezime = zanimanje

Gatar, Grebenar, Kozina, Kovač, Lončar, Lulina, Puškar, Stupar, Školar, Varkač, Zec

1.2.1.4. prezime = etnik/etnonim

Drinovac, Grabovac, Krajina

1.2.1.5. ostalo/nepoznate motivacije

Batarilo, Bijader, Dajak, Dilber, Dodig, Đerek, Đipalo, Kelava, Kolak, Poradžik, Protuđer, Raič.

1.2.2. Sufiksalna prezimena

1.2.2.1. Oi + -ić

Anić, Ančić, Barišić, Batistić, Bernardić, Božić, Birnardić, Grgić, Ivandić, Ivić, Jažić, Jović, Katić, Lovrić, Lučić, Marić, Marinčić, Matić, Mikulić, Nevistić, Perić, Pipunić, Radić, Stipić, Škarić, Tadić, Tomić, Višić, Vučić

1.2.2.1.1. On + -ić

Babić, Bagić, Baić, Bajić, Barbić, Barić, Bešlić, Blatančić, Bonić, Budić, Čorbić, Čorić, Čulić, Čuvić, Čalić, Čorić, Čosić, Čubelić, Čurčić, Čurić, Dajić, Derlić, Dumančić, Falić, Galić, Grbešić, Gudeljić, Jurišić, Kisić, Krišić, Krnić, Ledić, Letilić, Lozić, Majić, Mamić, Omazić, Pandžić, Papić, Pranjić, Puljić, Šilić, Šipić, Štekić, Šutić, Tokić, Tolić, Topić, Tustanjić, Zrinić

1.2.2.1.2. Oz + -ić

1.2.2.1.3. Oe + -ić

Vlačić

1.2.2.1.4. Oi nepoznato + -ić

Dželalić, Jazidžić

1.2.2.2. Oi + -ović/-ević

Blažević, Burazerović, Cvitković, Domnanović, Gudeljević, Ivanković, Jovanović, Jozipović, Jurčević, Ljubosović, Marinović, Marković, Matković, Mijatović, Mitrović, Perković, Petrović, Vidović, Vukadinović, Zovković

1.2.2.2.1. On + -ović/-ević

Knezović, Krstanović, Milaković, Milaradanović, Milićević, Mišković, Novaković

1.2.2.2.2. Oz + -ović/-ević

Lončarević, Puškarević

1.2.2.2.3. Oe + -ović/-ević

Krajinović

1.2.2.2.4. Ostalo/nepoznate motivacije

Kolaković.

Kao i kod osobnih imena, i u prezimenskom fondu dominiraju svetačka imena (npr. Božić, Gašpar, Ivanković, Jozipović, Stipić). Prezimena koja se temelje na osobnu imenu u *Matici krštenih* obilno su potvrđena (Ančić, Anić, Birnadić, Blažević, Božić, Cvitković, Gašpar, Grgić, Ivandić, Ivić, Ivišević, Jovanović, Jović, Jozipović, Jurčević, Jurić, Juričević, Jurišić, Katić, Lovrić, Maić, Majić, Marić, Marinčić, Marinović, Marinović, Marković, Matić, Matković, Mijatović, Milaković, Mišković, Mitrović, Pavlović, Perić, Perković, Radojević, Stipić, Stojanac, Tadić, Tomić, Vicanović, Vidačak, Vidović). U usporedbi s njima znatno su malobrojnija narodna prezimena (Budimir, Cvitković, Radojević, Višić, Zec). S obzirom na tvorbenu strukturu, najčešći je prezimenski sufix -ić. On se dodaje na osnovu temeljna, pokraćena ili izvedena imena,

odnosno njime se supstantivizira pasiv tvoren sufiksima –ov/–ev/–in (npr. Jovanović, Jozipović). Prezimenski fond u najstarijoj duvanjskoj *Matičnoj knjizi* nisu činila samo odimenska prezimena. U njoj su potvrđena i prezimena drugih motivacijskih osnova: nadimačka, etnička ili etnonimska te ona za oznaku zanimanja. Govoreći o prezimenima, P. Šimunović navodi i prezimena nastala od ženskih osobnih imena koja su poprilično rijetka. Takozvani matronimi rijetki su i znatno mlađi, a razlog tomu je dugovijek podređen položaj žene u obitelji i društvu. Žena se, tako, u starim spisima najčešće identificirala osobnim imenom, a ako ono nije bilo dovoljno, uz ženino se ime dodavalo ime (ili prezime) oca, muža, brata ili sina, ovisno o tome koje je ime srodnika u tom trenutku bilo pogodnije i uglednije kako bi djelokrug prepoznavanja žene bio što prostraniji, a identifikacija preciznija.²² Bez obzira na spomenuto, u *Matici krštenih* (1750. – 1758.) nalazimo primjere prezimena nastalih od ženskih osobnih imena, a takva su: Ančić, Anić, Katić, Majić, Marić, Milaković.

²² Usp. *isto*, str. 178.

1.3. Popis prezimena u Matici krštenih (1750. - 1758.)

Ančić	Čavlina (Čavlinović)
Anić	Čorbić
Arnkaš	Čorić
Babić	Čulić
Bagarić	Čutura
Bagić,	Čuvić (Čuić)
Baić (Bajić)	Čalić
Baković	Ćorić
Bakulić (Bakula)	Ćosić
Banović	Ćubelić
Barbić	Ćurčić
Barić	Ćurić
Barišić	Ćurković
Batarilo	Dajak
Batistić	Dajić
Bernardić	Derlić
Bešlić	Dilber (Dilberović)
Bijader	Dodig
Birnadić (Brnadić)	Domnanović
Blatančić	Drinovac
Blažević	Dumančić
Bonić	Dželalić
Božić	Đerek
Brskalo (Prskalo)	Đipalo
Budić	Falić
Budimir	Fišić (Višić)
Bukva	Galić
Buljan	Gašpar
Burazer (Burazerović)	Gatar
Burazin	Grnica (Gernica)
Cvitković	Grabovac
Čajajić	Grbešić

Grebenar	Ledić
Gudel (Gudelić, Gudelević)	Lerota
Gudelj (Gudeljević)	Letica (Letičić)
Iskok (Iskoković)	Letilić
Ivandić	Lončar (Lončarević)
Ivanković	Lovrić
Ivić	Lozić
Ivišević	Lubosović (Ljubosović)
Jazidžić	Lučić
Jažić	Lulina
Jovanović	Maetić
Jović	Maić (Majić)
Jozipović	Mamić
Jurčević	Marasović
Jurič (Juričević)	Marelja
Jurišić	Marić
Katić	Marinčić
Kelava (Kelavić)	Marinović
Kisić	Marković
Knezović	Maršuljević
Kolak (Kolaković)	Matić
Kovač (Kovačević)	Matković
Kozina	Miatović (Mijatović)
Kraina (Krajina)	Mikulić
Krajinović	Milaković
Krištić	Milaradanović
Križanac	Milićević
Krnić	Mišković
Krstanović	Mitrović
Kutleša	Mriž (Mrižić)
Lajalović	Mustapić
Lastrić (Laštrić)	Nevistić
Laštro	Novaković
Laušić	Omazić

Pandžić	Štekić (Šteko)
Papić	Šuta (Šutić)
Pavlović	Tadić
Pekušić	Tandarić
Penga	Tarabić
Perić	Tokić
Perković	Tole (Tolić)
Petrović	Tomasović (Tomas)
Pipunić	Tomić
Popović	Topić
Poradžik	Tripalo
Pranić (Pranjić)	Tucak
Prković (Prka)	Tustanić (Tustonjić)
Protuđer	Vapinović
Puljić	Varkač
Puškar (Puškarević)	Vican (Vicanović)
Radić	Vidačak
Radojević	Vidović
Radoš (Radošević)	Višić (Fišić)
Raić (Rajić, Rajičević)	Vlačić
Romić	Vlaičić (Vlajčić)
Skočibušić	Vodopić
Sličević (Slipčević)	Vučak
Stipić	Vukadin (Vukadinović)
Stojanac	Vuletić
Stovrag	Vulić
Stupar	Zankić
Šapina (Šapinović)	Zec
Šilić	Zovković
Šipić	Zrinić
Škarić (Škaro)	Zvir
Školar	
Šliško (Sliško)	
Šliškić (Šlišković)	

Dok je osobno ime stoljećima zadovoljavalo potrebu za identifikacijom u skupini kao jedinstven član imenske formule, prezime pak služi da bi se osoba izdvojila iz skupine i identificirala kao pripadnik jedne obitelji. Do 12. st. Hrvati nisu imali prezimena, a prijelaz iz jednoimenske forme ka dvoimenskoj rezultat je kompleksnih promjena u društvu koje su se odvijale na socijalnom, ekonomskom i kulturnom planu društva u cjelini. Prvu etapu na putu uspostave današnjih prezimena nalazimo u dvoimenskoj (osobno) imenskoj-pridjevačkoj formuli. Osobno se ime proširuje novom antroponijskom kategorijom – pridjevkom. Sljedeći je korak bila uspostava čvršćeg i stalnijeg modela identifikacije. Formiranje prezimena nije bio trenutani čin, već dugotrajan postupak, a početci sežu u feudalni poredak. Važan poticaj nastanku i ustaljivanju prezimena u Europi bila je odluka Tridentinskoga sabora koja se odnosila na obvezu vođenja matičnih knjiga. U *Matičnoj knjizi* duvanjske župe i kod osobnih imena i kod prezimena dominiraju svetačka imena. Prezimena koja se temelje na osobnu imenu obilno su potvrđena, a u usporedbi s njima, narodna su imena malobrojnija. S obzirom na tvorbenu strukturu najčešći je prezimenski sufiks -ić. On se dodaje na osnovu temeljna, pokraćena ili izvedena imena, odnosno njime se supstantivizira pasiv tvoren sufiksima -ov/-ev/-in. Prezimenski fond u najstarijoj duvanjskoj *Matičnoj knjizi* nisu činila samo odimenska prezimena. U njoj su potvrđena i prezimena drugih motivacijskih osnova: nadimačka, etnička ili etnonimska te ona za oznaku zanimanja.

